

Suodnos konektora i interpunkcije u hrvatskom i francuskom znanstvenom diskursu

Lidija Orešković Dvorski

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
lodvorsk@ffzg.hr

UDK: 811.163.42'42:811.133.1
izvorni znanstveni rad
<https://doi.org/10.17234/9789531758819.31>

Cilj ovoga rada¹ jest razmotriti veze između konektora i interpunkcije u ulozi tekstnih veznih sredstava u znanstvenom diskursu, na temelju građe sastavljene od hrvatskih i francuskih znanstvenih radova na području filologije.

U prvome će dijelu rada biti izneseni opći teorijski aspekti vezani za znanstveni diskurs, konektore i interpunkcijske znakove. Na temelju odabrane građe drugi dio donosi najprije usporedni prikaz pojedinih skupina francuskih i hrvatskih konektora tipičnih za znanstveni diskurs (objasnidbeni, enumerativni i metatekstualni konektori), a zatim usporedni prikaz najkarakterističnijih interpunkcijskih znakova. Također istaknut će se uočene osobitosti i dodirne točke konektora i interpunkcije u hrvatskome i francuskome znanstvenom diskursu.

Ključne riječi: znanstveni diskurs, konektori, interpunkcija, kohezija

1. Znanstveni diskurs, konektori i interpunkcija: teorijski aspekti

1.1 Diskurs

Kada govorimo o tekstu, ili pak o diskursu, najčešće mislimo na jezičnu i komunikacijsku cjelinu (u pravilu) složeniju od rečenice koja se sastoji od međusobno povezanih jedinica čiji sintaktički i semantički odnosi velikim dijelom određuju smisao teksta ili diskursa kao cjeline. Nezaobilazni termini u strukturiranju teksta su *koherencija*, kognitivna (dubinska) predodžba teksta, i *kohezija*, jezična (površinska) manifestacija koherencije (Favart 2005). Upravo konektori i interpunkcija, kao tekstni organizatori, uz forične elemente, pomažu u oblikovanju teksta kao cjeline.

Terminom diskurs često se koristi i u kontekstu vezanome uz pojedine jezične podsustave (tiču se područja djelovanja) pa otuda i sintagme *novinski diskurs*, *medicinski diskurs*, *politički diskurs* i slično. Znanstveni diskurs,

¹ Ovaj se rad temelji na doktorskom radu *Konektori i interpunkcija u hrvatskom i francuskom znanstvenom diskursu* obranjenom 2012. godine.

kojim se ovaj rad bavi, predstavlja jezik znanosti i znanstvenoga pristupa problemima (Kovačević/Badurina 2001).

1.1.1. Obilježja znanstvenoga diskursa

Općenite su odlike znanstvenoga diskursa (stila) objektivnost, apstraktnost, logičnost, preciznost, točnost, jednosmislenost (Silić 2006: 43-64). Objektivnost znanstvenoga diskursa objašnjava se (Silić 2007: 376) činjenicom da „u znanosti vladaju zakoni logičkoga ustroja misli, koji omogućavaju da se i njezin sadržaj i njezin izraz organiziraju strogo logički.“

Logički se tijek i slijed misli u znanstvenome diskursu zrcali i u tipu veza između susljednih rečenica u tekstu. U skladu s time linearna tekstna veza u znanstvenome je tekstu prisutnija u većoj mjeri od paralelne tekstne veze. Linearna tekstna veza podrazumijeva takvu međurečeničnu povezanost pri kojoj sljedeća rečenica izlazi iz prethodne, dok kod paralelne tekstne veze sljedeća rečenica ne izlazi iz prethodne, nego rečenice pokazuju strukturni i leksički paralelizam (ibid. 360-361). Linearna tekstna veza, koja obilježava znanstveni diskurs, zahtijeva intenzivnu uporabu različitih konektora i foričnih elemenata (češće anaforičkih nego kataforičkih).

1.2. Konektori

Iako su radovi koji iz različitih motrišta pristupaju konektorima već desetljećima prisutni na filološkoj sceni, ta tema ne prestaje i dalje biti živim izvorom zanimanja raznovrsnih proučavanja s brojnim otvorenim pitanjima. Tako primjerice nema suglasja u vezi s njihovim nazivom (*konektori*, *tekstna vezna sredstva*, *diskursne oznake*, *kohezivna sredstva* i sl.); ne postoji jedinstveno poimanje razgraničenja između a) konektora i veznika, odnosno veznih sredstava na nadrečeničnoj i rečeničnoj razini; b) konektora i anaforičkih sredstava; c) konektora i modalnih izraza. Najveće su pak razlike vidljive u podjeli konektora na vrste prema različitim kriterijima, npr. formalni (gramatički), semantički ili organizacijski.

U svakome opisu i pri svakoj analizi konektora u prvi plan iskače činjenica da ulogu konektora, tekstnih veznih sredstava, mogu vršiti različite gramatičke kategorije poput priloga, veznika, imenskih i prijedložnih izraza pa čak i glagola ili cijelih rečenica.

Zbog višeznačnosti termina *veznik*, koji uz funkciju povezivanja označuje i morfološku kategoriju, često dolazi do brkanja razina kategorije i funkcije, čemu pridonosi i tendencija pojedinih autora označavanja i reče-

ničnih i tekstnih veznih sredstava nazivom *konektor*, npr. Wilmet² (1998), ili Beaugrande i Dressler³ (1981).

Tekst se ne može smatrati pukim zbrojem rečenica, kao što se ni rečenica ne može i ne smije smatrati pukim zbrojem elemenata od kojih je sastavljena. Tekst, kao i rečenica, poznaje zakonitosti i pravila svoje strukture. Konektori su samo jedan od elemenata koji sudjeluju u organizaciji teksta. Sam termin kaže da je riječ o vezama, poveznicama, o nečemu što veže dva ili više elementa (riječ konektor dolazi od latinske riječi *connectere*, što znači *povezati*). U prvi bi se mah moglo pomisliti da su veznik i konektor istoznačnice, pri čemu je konektor posuđenica, a veznik domaća riječ. Sigurno je da postoje sličnosti između veznika i konektora. Funkcija i jednih i drugih jest povezivanje, ali na različitim jezičnim razinama. Kada govorimo o veznicima, nalazimo se na rečeničnoj razini. Konektori svoju funkciju obavljaju na razini teksta.

Uz formalna obilježja konektora u smislu njihove pripadnosti pojedinoj gramatičkoj kategoriji bitna su i semantička obilježja konektora, kao i različite mogućnosti njihove klasifikacije prema semantičkome kriteriju. U velikome broju sličnih, a ipak različitih podjela konektora na vrste moguće je vidjeti odraz zamršenih odnosa i međusobnih pretapanja pojedinih značenja unutar cjelokupnoga jezika. Na temelju uvida u postojeće semantičke klasifikacije konektora i njihove usporedbe ponudit ćemo vlastitu podjelu. Pri oblikovanju te podjele glavni će nam vodič biti odabrana građa (znanstveni diskurs) čije zakonitosti u velikoj mjeri određuju pojavnost pojedinih konektorskih vrsta, a slijedom toga i njihovo uvrštavanje u našu podjelu.

1.2.1. Podjela konektora prema semantičkome ključu

Konektori su, općenito uzevši, polivalentne jezične jedinice. Neki konektori mogu pripadati dvjema ili većem broju skupina zahvaljujući svojoj višeznačnosti. Jednako tako u različitim jezičnim stilovima/tipovima diskursa jedan te isti konektor može imati različita značenja. Pojedine skupine konektora (uzmimo za primjer objasnidbene i zaključne) imaju u nekim situacijama vrlo sličan učinak u tekstu. Zato smatramo da je svaka podjela konektora, uključujući i ovu koja slijedi, na neki način uvjetna i ne može se smatrati konačnom i nepromjenjivom. Nakon pregleda brojnih podjela konektora prema semantičkome kriteriju utemeljili smo vlastitu podjelu koja u cijelosti slijedi klasifikaciju koju su ponudili Silić i Pranjković (2007),

² Autor koristi termin *mots de liaison*.

³ Autori koriste termin *junctions*.

uz dodatak skupina metatekstualnih i enumerativnih konektora iz podjele koju je predložila Lundquist (1980) jer se te skupine konektora vrlo često javljaju upravo u znanstvenome diskursu, što je i pokazalo pretraživanje građe: suprotni, prostorni, vremenski, načinski, uzročno-posljedični, namjerni, uvjetni, dopusni, zaključni, isključni, pribrojni, pojačajni, objasnidbeni, metatekstualni i enumerativni konektori.

1.3. Interpunkcija

Interpunkcija, jezični podsustav koji se prema hrvatskoj filološkoj tradiciji promatra u okviru pravopisa, naziv je za grafičke znakove koji su sastavni dio svakog pisanoga teksta. Naime pravopisni znakovi i interpunkcijski znakovi nisu istoznačnice: pojedini se znakovi upotrebljavaju i kao pravopisni i kao interpunkcijski te ih se često naziva pravopisnim znakovima u širem, odnosno užemu smislu, ovisno o pravopisnoj ili interpunkcijskoj uporabi (Babić/Moguš 2011: 107). Kada je riječ o odnosu između teksta i interpunkcije, možemo govoriti o njihovoj međusobnoj uvjetovanosti. Bez teksta nema interpunkcijskih znakova, a isto tako vrijedi i obrnuto: ne može se zamisliti pisani tekst koji bi bio bez ijedne vrste interpunkcijskih znakova. U govorenome tekstu interpunkcijskim znakovima odgovaraju prozodijska sredstva, ponajprije pauza i intonacija. Malo je reći da interpunkcijski znakovi olakšavaju komunikaciju. Prisutnost ili odsutnost pojedinog interpunkcijskoga znaka utječe na smisao rečenice i teksta. Osim toga interpunkcijski znakovi olakšavaju i ubrzavaju čitanje i razumijevanje pisanoga teksta. U nekim se slučajevima interpunkcija može smatrati „nultim konektorom“. To možemo potkrijepiti činjenicom da interpunkcijski znakovi svojim organizacijskim djelovanjem među rečenicama teksta sudjeluju u uspostavljanju smisla teksta. Interpunkcijski znakovi mogu, neovisno o prisutnosti ili odsutnosti konektora, naznačavati različite odnose između dijelova teksta.

Potrebno je reći da nema apsolutnoga podudaranja kad usporedimo popise interpunkcijskih znakova hrvatskoga i francuskoga jezika, što ne iznenađuje s obzirom da niti popisi različitih kako hrvatskih,⁴ tako i francuskih autora⁵ nisu istovjetni. Jednako tako, za razliku od interpunkcijskih znakova hrvatskoga jezika, u francuskim gramatikama i priručnicima nema isticanja razlike između interpunkcijske i pravopisne uporabe pojedinih znakova.

⁴ Anić i Silić (2001), Anić (2004), Badurina, Marković i Mićanović (2007), Babić i Moguš (2011)

⁵ Grevisse (1980), Drillon (1991), Catach (1996) te Riegel, Pellat i Rioul (1999).

Pošavši od kriterija o razlikama između interpunkcijskih i pravopisnih znakova, sastavili smo listu interpunkcijskih znakova čiju smo uporabu analizirali u odabranoj građi: točka, upitnik, uskličnik, točka-zarez, zarez, dvotočka, trotočka, crta, crte, zgrade.

1.3.1. *Interpunkcijska načela*⁶

Pri pisanju interpunkcijskih znakova u obzir se uzima interpunkcijsko načelo, pri čemu se razlikuju strukturno, semantičko i ritmo-melodijsko (Badurina 1996: 51). Interpunkcija hrvatskoga jezika temelji se na semantičkome načelu, odnosno smislu iskaza (Badurina 2006: 145-158), a interpunkciju francuskoga jezika nazivamo ritmo-melodijskom jer se temelji na ritmo-melodijskim svojstvima iskaza: intonaciji, pauzi i naglasku⁷. Interpunkcije dvaju jezika veže utemeljenost na iskazu kao komunikacijskoj jedinici (umjesto na rečenici kao gramatičkoj jedinici, što je temeljni princip trećeg interpunkcijskoga načela koje se naziva strukturnim ili gramatičkim), ali njihova se pravopisna pravila nužno ne podudaraju.

2. ANALIZA GRAĐE

Građa korištena za ovaj rad sastoji se od 104 znanstvena članka: 52 znanstvena članka na hrvatskome i 52 članka na francuskome jeziku. Svi su francuski članci objavljeni u reviji *Langue française*, a hrvatski u časopisima *Suvremena lingvistika*, *Fluminensia*, *Filologija*, *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* i zborniku radova HDPL-a 2005. Kako je vidljivo iz naslova časopisa u kojima su objavljivani odabrani tekstovi, građu čine znanstveni članci na francuskome i hrvatskome jeziku koji pripadaju području humanističkih znanosti te se isključivo bave filološkim temama. Taj se odabir temelji na pretpostavci da različita znanstvena područja pokazuju različita jezična obilježja kada je riječ o jezičnome oblikovanju znanstvene misli, što prema našem mišljenju također može imati utjecaja na odabir interpunkcijskih znakova, određenih (vrsta) konektora i(li) njihovu učestalost. Smatramo da se takvim određenjem građe jasnije mogu vidjeti jezične pojave koje su predmet rada i donijeti dobro ute-

⁶ Za razliku od hrvatskih jezikoslovaca, francuski ne spominju izrijeком interpunkcijska načela, pa tako niti ritmo-melodijsko načelo koje prevladava u francuskome jeziku, što proizlazi iz kriterija određivanja pravila pisanja zareza.

⁷ Primjerice u oslanjanju na kriterij duljine jezične jedinice kod određivanja pravila za pisanje zareza (Grevisse 1980: 1416-1420) vidi se otklon od gramatičkoga (strukturnoga) interpunkcijskoga načela, kao i od semantičkoga načela i dominantnost ritmo-melodijskoga načela.

meljeni zaključci koji tada mogu vrijediti ne samo unutar nego i izvan granica analizirane građe.

U nastavku ćemo prikazati tri skupine konektora karakteristične za našu vrstu građe, objasnidbene, enumerativne i metatekstualne konektore, a potom i pojedine interpunkcijske znakove.

2.1. Objasnidbeni konektori

Tablica 1: Objasnidbeni konektori u hrvatskome i francuskome znanstvenom diskursu

Hrvatski	Francuski
drugim riječima	en d'autres termes, en d'autres mots
drugim riječima rečeno	autrement dit
drugačije rečeno	autrement dit
drukčije govoreći	autrement dit, dit autrement
pitanje je(st)	la question est
postavlja se pitanje	la question qui se pose est
jednostavno	simplement
	tout simplement ⁸
	plus simplement ⁹
to znači	cela signifie que, c'est dire que, ainsi
znači	cela veut dire, donc
zapravo	en réalité, en fait,
ustvari ¹⁰	pratiquement, de fait
to jest	c'est-à-dire
naime	en effet, de fait
odnosno	c'est-à-dire, ou, à savoir ¹¹ , respectivement ¹²
doista ¹³	au vrai, vraiment ; de fait
radi se o	il s'agit de
riječ je o	il est question de, il s'agit de
primjerice	par exemple
na primjer	par exemple

⁸ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *sasvim jednostavno*.

⁹ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *jednostavnije*.

¹⁰ Javlja se u hrvatskoj građi samo u vezničkoj funkciji.

¹¹ U građi se javlja samo u vezničkoj funkciji.

¹² Ibid.

¹³ Može biti i konektor i modalna riječ.

recimo	disons que, à supposer que ¹⁴
u tom(e) smislu	en ce sens, à ce titre
u skladu s tim(e)	conformément à ¹⁵
sukladno tomu/tome, sukladno s time	conformément à ¹⁶
očito	de toute évidence, évidemment, apparemment
vidljivo je	il est évident que, on voit que, il apparaît que, il s'avère que
jasno je	il est clair que
razvidno je	il est évident que, il apparaît que, il s'avère que, on voit que
očigledno	de toute évidence, à l'évidence, évidemment
evidentno je	il est évident
posrijedi (ni)je	il (ne) s'agit (pas) de
konkretno	concrètement ¹⁷
	soyons concrets ¹⁸
detaljnije ¹⁹ , točnije ²⁰	plus précisément
ukratko rečeno	pour résumer
ukratko rečeno	en résumé
	pour expliquer ²¹
ukratko	bref
ukratko	en bref
sve to kaže	tout cela veut dire
o čemu svjedoči ²²	en témoigne
	cela revient à dire ²³
	effectivement ²⁴

¹⁴ Ne javlja se u francuskoj građi kao konektor, nego samo u vezničkoj funkciji.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *budimo konkretni; konkretno*.

¹⁹ Približno jednako značenje; javlja se u bilješci u metatekstualnoj funkciji.

²⁰ Približno jednako značenje; javlja se u hrvatskome dijelu građe samo u vezničkoj funkciji.

²¹ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *da pojasnimo, jasnije rečeno* i sl.

²² Javlja se u hrvatskoj građi samo u vezničkoj funkciji.

²³ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *to opet govori, to opet pokazuje*.

²⁴ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *jest (da)*

u prilog ...	à l'appui de
u tom(e) pogledu	à cet égard
jer	car
slijedom toga	en suivant cette logique
to dokazuje	pour preuve
to dokazuje, dokaz (je) tomu	(il) prouve
nadovezujući se na to	dans le même ordre d'idées
nadovezujući se na to	dans le même esprit
u tom kontekstu	dans un tel contexte
	dans cette optique ²⁵
	dans cette perspective ²⁶
time se potvrđuje, to potvrđuje	cela confirme
ujedno	du même coup
to pokazuje	c'est ce que montre

Iz Tablice 1 može se iščitati nekoliko vrsta odnosa:

- a) istovrijednost oblika i sadržaja
- b) istovrijednost sadržaja
- c) približna jednakost sadržaja
- d) jedinica se u jednome jeziku javlja u vezničkoj, u drugome u konektorskoj službi i obratno.

Tako u hrvatskome jeziku objasnidbeni konektor *drugim riječima* u francuskome ima dva moguća ekvivalenta *en d'autres mots* i *en d'autres termes* (prvi je značenjski potpuno istovrijedan, a drugi približno zbog razlike u značenju između *mot* i *terme*). Njihova istovrijednost u obliku (*drugim riječima* imenska je sintagma, a *en d'autres mots/terms* prijedložni izraz) nije ostvarena zbog znatnih razlika između gramatičkih sustava hrvatskoga i francuskoga jezika (deklinacija se u francuskome ostvaruje uz pomoć prijedloga) koje ne ulaze u tematski okvir ovoga rada. S druge strane konektori *drugim riječima* rečeno, drugačije rečeno, drukčije govoreći u francuskome imaju samo jedan ekvivalent: *autrement* dit i *dit autrement*. Konektorima *pitanje je(st)* i *postavlja se pitanje* odgovaraju *la question est* i *la question se pose*. Građa hrvatskih znanstvenih članaka daje primjer upotrebe konektora *jednostavno*, a u francuskim se znanstvenim člancima uz *simplement* javljaju i *plus simplement*, *tout simplement*. To znači i znači da u francuskome su izraženi konektorima *cela signifie que*, *c'est dire que*, *cela*

²⁵ Ekvivalent bi u hrvatskome bio *u tom svjetlu*, *u tom pogledu*.

²⁶ Ibid.

veut dire (u istome je značenju moguće upotrijebiti i zaključni konektor *donc* ili načinski *ainsi*).

Najveće razlike između konektora hrvatskoga i francuskoga jezika uočili smo u slučaju francuskih prijedložnih izraza *en suivant cette logique; dans le même ordre d'idées, dans le même esprit; dans cette perspective, dans cette optique* za koje u hrvatskome doslovan prijevod ne bi bio najbolje rješenje, zbog čega smo kao ekvivalente naveli *slijedom toga, nadovezujući se na to i u tom svjetlu*. Prazna mjesta u tablici na lijevoj strani označuju da u hrvatskome dijelu građe nisu pronađeni konektori koje bismo mogli navesti kao ekvivalente francuskima, ali smo u bilješci dali njihove moguće istovrijednice.

2.1.1. Višeznačnost objasnidbenih konektora

Pojedini objasnidbeni konektori svojim značenjem pokazuju dodirne točke sa zaključnim, pribrojnim, pojačajnim ili pak uzročno-posljedičnim konektorima:

- a) objasnidbeni + zaključni: ukratko (*bref, en bref*), ukratko rečeno (*pour résumer, en résumé*), sve to kaže (*tout cela veut dire*);
- b) objasnidbeni + uzročno-posljedični: jer (*car*); postavlja se pitanje (*la question qui se pose*), slijedom toga (*en suivant cette logique*);
- c) objasnidbeni + pribrojni: nadovezujući se na to (*dans le même esprit*);
- d) objasnidbeni + pojačajni: doista (*au vrai, vraiment; de fait*).

2.1.2. Podjela objasnidbenih konektora prema morfološkim obilježjima

Morfološki gledano, konektori hrvatskoga dijela građe razvrstavaju se u veznike, priloge, prijedložne izraze, imenske sintagme i glagolske konstrukcije.

- a) veznici: *jer, odnosno*
- b) prilozi²⁷: *naime, zapravo, primjerice, očito, očigledno, ujedno, ukratko, doista*²⁸
- c) prijedložni izrazi: *na primjer, u tom(e) smislu, u skladu s tim(e), sukladno tomu/tome, u tom(e) pogledu, u tom kontekstu, u prilog...*
- d) imenske sintagme: *drugim riječima*
- e) glagolske konstrukcije: *drugim riječima rečeno, drugačije rečeno, drukčije govoreći, to znači, znači, to jest, recimo, vidljivo je, razvidno je, evidentno*

²⁷ U hrvatskome jezikoslovlju nema suglasja o tome pripadaju li morfološki pojedini konektori prilozima ili česticama.

²⁸ Prema *Rječniku hrvatskoga jezika* (Šonje 2000) *doista* je prilog kad iskazuje tvrdnju da je nešto upravo tako, a ne drugačije, a kao istoznačnice navodi *uistinu, zbilja, zaista*; *doista* može biti i čestica kojom se izriče čuđenje ili nevjerica

je, posrijedi (ni)je, to dokazuje, dokaz je tomu, time se potvrđuje, to potvrđuje, to pokazuje, radi se o, riječ je o itd.

Konektore francuskoga dijela građe morfološki smo podijelili na vezničke i vezničke izraze, priloge i priložne izraze, prijedložne izraze i glagolske konstrukcije.

- a) veznici i veznički izrazi (*locutions conjonctives*): *car, c'est-à-dire;*
- b) prilozi i priložni izrazi (*locutions adverbiales*): *évidemment, pratiquement, plus précisément, en réalité, en fait, en effet, de fait, bref, en bref, par exemple, à cet égard, au vrai, simplement, en résumé, à l'évidence, de toute évidence, tout simplement, plus simplement, effectivement;*
- c) prijedložni izrazi (*locutions prépositives*): *en d'autres termes, en d'autres mots, en ce sens, à l'appui de, dans cette optique, pour preuve, dans le même ordre d'idées, dans le même esprit, dans un tel contexte, dans cette perspective, du même coup;*
- d) glagolske konstrukcije: *autrement dit, cela signifie que, c'est dire que, cela veut dire, c'est-à-dire, disons que, il est évident, on voit que, soyons concrets, tout cela veut dire, en témoigne, cela revient à dire, en suivant cette logique, cela confirme, c'est ce que montre, il s'agit de, il (ne) s'agit (pas) de, il est question de, la question est, la question qui se pose, pour résumer, pour expliquer, il prouve.*

Skupina objasnidbenih konektora pokazala se, sveukupno gledajući, jednom od najbogatijih konektorskih skupina koje se javljaju u znanstvenome diskursu, a to je u skladu s pojedinim obilježjima znanstvenoga diskursa, kao što su jasnoća i preciznost. Raznovrsnost objasnidbenih konektora omogućuje njihovu diobu u nekoliko podskupina:

- a) konektori koji drugim riječima prikazuju određeni sadržaj (*drugim riječima, drugim riječima rečeno, drugačije rečeno, drukčije govoreći, to znači, znači, zapravo, to jest, odnosno, radi se o, riječ je o, posrijedi je itd.*);
- b) konektori koji pojašnjavaju navođenjem primjera (*primjerice, na primjer, recimo itd.*);
- c) konektori koji (nadovezivanjem) razvijaju sadržaj (*naime, u tom pogledu, jer, u tom kontekstu, to pokazuje, to potvrđuje itd.*);
- d) konektori koji ponavljaju najbitnije, tj. sažimaju sadržaj (*ukratko, pour résumer itd.*).

2.2. Metatekstualni konektori

U skupinu metatekstualnih konektora ubrajamo vezna sredstva kojima se upućuje na pojedine dijelove teksta. Prema formalnim obilježjima slični su prostornim i vremenskim konektorima, ali se od njih razlikuju po upućivanju na tekst u kojemu se javljaju, što prostorni i vremenski konektori ne čine. Sljedeći primjer pokazuje uporabu vremenskoga konektora *kasnije*:

(Zbog asocijacije s nebeskim i božanskim u 12. i 13. st. plava boja počinje zauzimati i važno mjesto u društvenome životu te postaje kraljevskom bojom, bojom elite.) Kasnije je plava postala svojevrsna moderna uniforma, plava je boja odijela radnika i uniformi službenika, ali i mornarice, avijacije, policije, poštara i sl.

Konektor *kasnije* iz primjera koji slijedi ubrajamo u metatekstualne konektore:

O tome će biti nešto više riječi kasnije.

Nećemo ih prikazati tablično zato što veći dio metatekstualnih konektora čine različite sintagme koje autori članaka oblikuju tijekom pisanja rada kako bi povezali različite sadržajne cjeline. Možemo reći da su upravo metatekstualni konektori izrazito obilježje znanstvenoga diskursa. Od ostalih se konektorskih skupina, koje su usmjerene anaforički, razlikuju po tome što mogu biti anaforični ili kataforični, ovisno o tome upućuje li se na prethodni ili sljedeći dio teksta; ako pak upućuju na rad u cjelini, obilježja anafore ili katafore izostaju.

Iz hrvatskoga dijela građe izdvajamo sljedeće konektore: *kao što je već spomenuto, kao što je već navedeno, kao što je navedeno ranije, već je uvodno rečeno, također je već ranije spomenuto, već je spomenuto da, u daljnjemu ćemo tekstu pokazati, u daljnjemu tekstu komentirat ćemo, u daljnjemu radu, u nastavku itd.*

Francuski metatekstualni konektori iz građe su *comme nous venons de le voir, comme indiqué plus haut, comme nous l'avons écrit au début de cet article, tout au long de cet article, nous y reviendrons dans la seconde partie de l'article, nous y reviendrons dans le détail dans la seconde partie de cet article, avant de poursuivre, notre étude s'articulera en quatre parties itd.*

2.3. Enumerativni konektori

Zadatak enumerativnih konektora jest učiniti jasnom i vidljivom strukturu rada u cjelini ili većih i manjih dijelova rada. U ulozi enumerativnih konektora upotrebljavaju se različite jezične jedinice: prilozi, slova, brojevi, prijedložni izrazi i sl. Pojedini interpunkcijski znakovi (npr. crte u okomitome nabrajanju) imaju ulogu jasnijega naznačavanja elemenata koji se nabrajaju. To je jedina skupina konektora koja pokazuje obilježje univerzalnosti jer se isti njezini članovi javljaju i u hrvatskome i u francuskome znanstvenome diskursu [a), b)... ; 1), 2), 3)... ; (i), (ii), (iii), (iv)...].

Od konektora koji se javljaju u hrvatskome dijelu građe ističemo *prvo, drugo, treće ..., prije svega – nadalje – i konačno*, a), b)... ; 1), 2), 3)... ; (i), (ii)...

Najčešći enumerativi konektori u francuskome dijelu građe bili su *tout d'abord – ensuite – (et) enfin, en premier lieu – en deuxième lieu, premièrement – deuxièmement, dans un premier temps – dans un second temps, dans la première partie – dans la deuxième partie*, a), b)... ; 1), 2), 3)... ; (i), (ii), (iii), (iv)...

2.4. Interpunkcijski znakovi

Budući da je interpunkcija neraskidivo povezana s jezičnim jedinicama i njihovim međusobnim kombinacijama, kako u hrvatskome, tako i u francuskome dijelu građe, osim sličnosti, očekuju se i razlike u pisanju pojedinih znakova interpunkcije. Usto brojni interpunkcijski znakovi, poput jedinica leksika, pokazuju manji ili veći stupanj polifunkcionalnosti,²⁹ što je u skladu s jezičnom ekonomijom, jednim od temeljnih obilježja jezika općenito. Razlike u uporabi interpunkcijskih znakova u promatranoj građi hrvatskoga i francuskoga znanstvenoga diskursa, osim u interpunkcijskim načelima, počivaju i u češćoj uporabi pojedinih funkcija interpunkcijskih znakova. Izdvojit ćemo nekoliko znakova za čiju je uporabu uočena razlika između hrvatskoga i francuskoga dijela građe: uskličnik, upitnik, dvotočka, točka-zarez i zarez.

Iako se uskličnik prema svojim obilježjima označivanja širokoga spektra osjećaja ne uklapa u objektivnost i strogost znanstvenoga diskursa, odabrana je građa ipak ponudila primjere njegove uporabe. Veći broj pisanja uskličnika na strani je francuskoga dijela građe. Njime se izražava autorova iznenađenost otkrivenim činjenicama, ističe određeni sadržaj ili pak podcrtavaju vlastite tvrdnje i zaključci. Uskličnikom u zagradi, koji se

²⁹ Tako se umjesto zagrada mogu pisati crte ili pak zarezi, a u jednakom odnosu stoje primjerice dvotočka i crta, zatim crta, zarez i dvotočka ili dvotočka i točka-zarez.

javlja samo u hrvatskome dijelu građe, iznosi se komentar (čuđenje, nevjerica, neslaganje) tvrdnji drugih, u tekstu citiranih autora.

Obrađena građa pokazala je puno češću uporabu upitnika kao interpunkcijskoga znaka u francuskim znanstvenim člancima.³⁰ Upitne rečenice obično su se javljale u nizu (vodoravno u okviru teksta ili okomito, izdvojeno od ostatka teksta) ili u kombinaciji pitanje – odgovor. Pitanja su se upotrebljavala kako bi se jače naglasila problematika o kojoj se piše, a čini nam se da je sam tekst dobio s jedne strane na dinamici, a s druge na jasnoći i preciznosti: pitanja su istaknula glavne točke zanimanja pojedinoga članka.

Dvotočka se kao interpunkcijski znak javlja u obama dijelovima građe u svim svojim primjenama (u naslovima gdje odjeljuje temu i remu, ispred nabiranja, ispred navođenja primjera i kao najava objašnjenja unutar rečenica). Razlike između hrvatskoga i francuskoga vidljive su ponajviše u uporabi dvotočke u naslovima te u njezinoj uporabi u složenoj rečenici kad najavljuje objašnjenje. U francuskim se tekstovima u naslovima koristi gotovo isključivo dvotočka, a u naslovima hrvatskih tekstova uz dvotočku se javlja i crta. U hrvatskome se dijelu građe, u odnosu na francuski, rjeđe javlja dvotočka kao najava objašnjenja.

Kontrastivno gledajući, uporaba točke-zareza kao oslabljene točke pokazala se najuočljivijom. Gotovo da i nema francuskoga teksta iz građe u kojemu točka-zarez ne bi bila upotrijebljena kao pojačani zarez/oslabljena točka, za razliku od hrvatskih tekstova u kojima je ista uporaba uočena u znatno manjoj mjeri.

Zarez je interpunkcijski znak čija uporaba na najjasniji način oslikava razliku između semantičkoga i ritmo-melodijskoga interpunkcijskog načela hrvatskoga, odnosno francuskoga jezika. Odvajanje konektora zarezom (neovisno o vrsti konektora), opravdano u francuskome dijelu građe,³¹ u odabranim hrvatskim znanstvenim člancima pokazuje snažan utjecaj ritmo-melodijskih zakonitosti na pisanje zarezova.³² Takvim zakonitostima

³⁰ Upitnik se u građi na francuskome jeziku javlja čak 484 puta u 47 različitih članaka, dok se u dijelu građe sa znanstvenim člancima na hrvatskome jeziku upitnik javlja 26 puta u svega sedam članaka.

³¹ *Or, les verbes du premier type sont naturellement plus proches des verbes d'état que les seconds et passeront de ce fait plus facilement à l'opinion.*
Tout d'abord, une comparaison typologique des langues humaines montre qu'elles connaissent trois situations fondamentales (...)

³² Dakle, prema takvu shvaćanju imenice na -a ženskoga su roda. Prema tomu, naša argumentacija uvažava i sve promjene odnosno svaku prilagodbu na ortografskoj razini, a sukladno tomu i rezultat elipse nastale ispuštanjem grafema iz modela. Prije svega, negacijski se genitiv može pojaviti samo na argumentu zanižekanoga glagola koji se nalazi unutar glagolskoga izraza i nije u kosome padežu.

nema mjesta u semantičkome interpunkcijskom načelu, iako se katkada semantička i ritmo-melodijska obilježja doista mogu poklopiti.

2.5. Suodnos konektora i interpunkcije u organizaciji teksta

Konektori i interpunkcija kao kohezivna sredstva ostvaruju svoje funkcije na različite načine: dok konektori eksplicitno podcrtavaju međurečenične odnose, interpunkcijski znakovi to čine implicitno. No istaknimo neka zajednička obilježja ovih tekstnih organizatora. Interpunkcijski znakovi i konektori dolaze u doticaj kada je riječ o prirodi i granicama rečenice. Tako se pri uporabi znaka točke-zareza postavlja pitanje hoćemo li vezno sredstvo koje stoji nakon nje (što se često susreće u francuskome dijelu građe) smatrati veznikom ili konektorom. Naša odluka ovisi o tome smatramo li da se točkom-zarezom, ustvari, završava rečenica i nakon nje započinje nova ili da se iza točke-zareza nastavlja prethodna rečenica. Vidimo li u interpunkcijskome znaku točki-zarezu više obilježja točke (nego zareza), vezno sredstvo koje slijedi jest konektor. Smatramo li da točka-zarez ima više sličnosti sa zarezom, vezno sredstvo jest veznik.

Sljedeći primjer iz znanstvenoga članka na francuskome jeziku zorno predočava opisanu situaciju koja i potvrđuje opravdanost zajedničkoga pristupa konektorima, interpunkcijskim znakovima, rečenici i tekstu:

Qu'est-ce qui peut être personnel ? A priori n'importe quoi ; or cet adjectif n'est pas compatible avec tous les noms possibles ; ainsi, pour les noms concrets désignant des objets, des animaux et des humains, on peut opposer les deux séries de phrases : (...)

U navedenom se primjeru javljaju tri vezna sredstva od kojih je prvi (*a priori*) zasigurno konektor jer upućuje na prethodnu rečenicu: njegova se interpretacija može ostvariti samo izvan granica rečenice u kojoj se nalazi. Pri interpretaciji drugih dvaju veznih sredstava (*or* i *ainsi*) prelaze se granice točke-zareza, interpunkcijskoga znaka koji se nigdje ne opisuje kao oznaka kraja rečenice, iako ima mnogo elemenata koji bi dopuštali i takvo tumačenje.

Kao zajedničko obilježje treba istaknuti i spomenutu polifunkcionalnost pojedinih interpunkcijskih znakova i pojedinih konektora. Srodnost ovih kohezivnih sredstava ogleda se i u zajedničkom korištenju funkcionalno bliskih vrsta konektora i interpunkcije. Vidi se to iz sljedećega primjera gdje je objasnidbeni odnos između dijela rečenice nakon dvotočke i dijela rečenice ispred dvotočke dodatno podcrtan i uporabom objasnidbenoga

konektora *en effet*: *La première est fortement atténuée dans une communication orale : en effet, l'adjonction d'une relative n'est que l'un des moyens dont dispose le destinataire pour accéder au référent du GN (à côté du recours au geste ou à la mémoire partagée).*

Istaknimo za kraj i zajedničku ulogu konektora i pojedinih interpunkcijskih znakova u postizanju uvjerljivosti znanstvenoga diskursa. U znanstvenim se tekstovima u intenzivnoj uporabi konektora (izdvojimo primjerice objasnidbene i pribrojne), ali i interpunkcijskih znakova poput upitnika ili uskličnika, ogleda namjera autora da uvjeri čitatelja da prihvaća njegov način vođenja argumentacije u tekstu, što unosi svojevrsnu subjektivnost u znanstveni diskurs, kojeg većinom obilježavaju objektivnost i neutralnost.

ZAKLJUČAK

Nedvojbeno je da konektori i interpunkcija imaju vrlo važnu ulogu u postizanju kohezije teksta, posebno u znanstvenome diskursu. Nakon što smo u teorijski okvir smjestili glavne pojmove ovoga rada - znanstveni diskurs, konektore i interpunkciju - usporedno smo na temelju analize građe sastavljene od lingvističkih članaka na hrvatskome i francuskome jeziku prikazali objasnidbene konektore (sredstva kojima se rasvjetljuje ili/i nadopunjuje sadržaj), metatekstualne konektore (sredstva kojima se upućuje na pojedine dijelove teksta) i enumerativne konektore (sredstva kojima se jasnije ukazuje na strukturu rada) kao konektorske skupine najkarakterističnije za našu građu, odnosno znanstveni diskurs uopće. Česta uporaba izrazito višeznačnih enumerativnih konektora, koji pokazuju dodirne točke sa zaključnim, uzročno-posljedičnim, pribrojnima i pojačajnim konektorskim skupinama, pomaže stvoriti dojam jasnoće i preciznosti teksta te na taj način podupire vođenje argumentacije. Sveukupnom dojmu jasnoće pridonose i metatekstualni i enumerativni konektori u sprezi s pojedinim interpunkcijskim znakovima. Osvrnuli smo se i na uporabu odabranih interpunkcijskih znakova (uskličnik, upitnik, dvotočka, točka-zarez i zarez) i usporedili njihovu primjenu u hrvatskome i francuskome dijelu građe ustanovivši najuočljiviju razliku u pisanju znaka točka-zarez koji je značajno učestaliji u francuskome dijelu građe. Na kraju smo izdvojili dodirne točke konektora i interpunkcije, poput njihove polifunkcionalnosti, propitivanja granica između rečenice i teksta te značajne uloge u postizanju uvjerljivosti teksta.

BIBLIOGRAFIJA:

- Anić, Vladimir (2004). *Pravopisni priručnik*, Zagreb: Novi Liber.
- Anić, Vladimir; Silić, Josip (2001). *Pravopis hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Moguš, Milan (2011). *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir (2007). *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Matica Hrvatska.
- Badurina, Lada (2006). Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću, *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, [ur. M. Samardžija; I. Pranjković], Zagreb: Matica hrvatska, pp. 145–158.
- Badurina, Lada (1996). *Rečenica i interpunkcija*, Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Beaugrande, Robert de; Dressler, Wolfgang (1981). *Introduction to Text Linguistics*, New York: Longman Linguistics Library.
- Catach, Nina (1996). *La ponctuation*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Drillon, Jacques (1991). *Traité de la ponctuation française*, Paris: Éditions Gallimard.
- Favart, Monik. (2005). Les marques de cohésion: Leur rôle fonctionnel dans l'acquisition de la production écrite de texte, *Psychologie Française*, pp. 305-322.
- Grevisse, Maurice (1980). *Le bon usage*, Paris-Gembloux: Editions Duculot.
- Kovačević, Marina; Badurina, Lada (2001). *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lundquist, Lita (1980). *La cohérence textuelle: syntaxe, sémantique, pragmatique*, Copenhagen: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Oraić Tolić, Dubravka (2011). *Akademsko pismo Strategije i tehnike klasične retorike za suvremene studentice i studente*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Orešković Dvorski, Lidija (2013). Expressivité du discours scientifique, *Francontraste : l'affectivité et la subjectivité dans le langage* [ur. Pavelin Lešić, Bogdanka], Mons: CIPA, pp. 169-178.
- Riegel, Martin; Pellat, Jean-Christophe; Rioul, René (1999). *Grammaire méthodique du français*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, Josip (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput.
- Šonje, Jure (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.

Wilmet, Marc (1998). *Grammaire critique du français*, Paris, Bruxelles: De Boeck & Larcier.

Les connecteurs et la ponctuation dans le discours scientifique croate et français

L'objectif du présent article est de remettre en question la relation entre les connecteurs et la ponctuation en tant que marques de cohésion textuelle dans le discours scientifique, plus précisément dans des articles linguistiques écrits en croate et en français qui constituent le corpus soumis à notre étude.

Tout d'abord seront abordés les aspects théoriques généraux concernant les connecteurs, la ponctuation et le discours scientifique. La deuxième partie présentera des groupes de connecteurs croates et français caractérisant le discours scientifique (connecteurs explicatifs, énumératifs et métatextuels), ainsi que les plus caractéristiques signes de ponctuation.

En outre, l'accent sera mis sur les traits spécifiques et les points communs entre les connecteurs et la ponctuation dans le discours scientifique croate et français.

Mots-clés : connecteurs, ponctuation, discours scientifique, cohésion textuelle